

INHOUD

Voorwoord	1
Colofon en praktische informatie	2
Helpende handen: de vrijwilligers van Itinera Nova – het proces scannen en indexeren	3
Joseph Cuvelier en het stadsarchief van Leuven	4
Kettingbibliotheken in Leuven	6
Uitgelicht: "Le Sabot" in de Savoyestraat	8

*Het oorlogsdagboek van Philippe Pierre
(foto door Dries Theuwissen)*

Blijf via onze website www.salsa-archief.be op de hoogte van alle activiteiten van SALSA! en volg het laatste nieuws over het stadsarchief via de facebookpagina www.facebook.com/stadsarchiefleuven

SALSA! vzw

Samen Actief voor het Leuven StadsArchief. SALSA! Nieuwsbrief is een driemaandelijks nieuwsbrief, uitgegeven door SALSA! vzw, de Vriendenkring van het Leuven Stadsarchief. Het abonnement is inbegrepen in de lidmaatschapsbijdrage voor de vzw.

Beste Salsa!-leden,

We mogen terugblikken op een zeer geslaagde editie van de Open Archiefdag en boekenverkoop in oktober: het Stadsarchief kreeg maar liefst 300 enthousiaste bezoekers over de vloer! Er was veel interesse voor de rondleidingen, de live-restauratie van enkele stukken en de mini-expo in de leeszaal. Ook de rondleiding met doventolk voor mensen met een auditieve beperking was een voltreffer. Het mooie weer en de gezellige drukte in de gang van Tweebronnen voor de boekenverkoop maakten de dag helemaal af. We kijken alvast uit naar de editie van volgend jaar!

Tijdens Open Archiefdag werd ook het tweede seizoen van de reeks *Voor Eeuwig en Altijd* (ROB-tv) voorgesteld. In deze nieuwe zesdelige reeks staan de collecties en archieven die in het Stadsarchief worden bewaard centraal: aan de hand van archiefdocumenten belichten de medewerkers van het Stadsarchief elk een aspect van de Leuvense geschiedenis. Specifiek wordt er ingezoomd op het Leuvense cinemaverleden, verzetsvrouwen, de bloednacht van 1902, vreemdelingendossiers, de opvang van vondelingen en publieke terechtstellingen. De reeks illustreert de rijkdom en diversiteit van de collecties van het Stadsarchief, en de vele – soms onvermoede – onderzoeksmogelijkheden die ze bieden. Als vriendenkring vinden we het erg waardevol dat vele Vlaams-Brabanders dankzij dit initiatief kennis kunnen maken met de werking, de collecties en de deskundige medewerkers van het Stadsarchief! De afleveringen zijn online te bekijken op de website van ROB-tv: www.robtv.be/programmas/voor-eeuwig-en-altijd. Erg warm aanbevolen!

Het Stadsarchief is er voor alle Leuvenaars, groot en klein. Daarom zetten de archiefmedewerkers ook elk jaar in op enkele workshops voor gezinnen. Zo organiseerden ze op 28 oktober twee 'schrijfworkshops' in het kader van het familiefestival Rode Hond. Kinderen konden er in de huid kruipen van een middeleeuwse klerk en leerden er schrijven met ganzenveren en inkt. Ook op Kinderkunstendag in november organiseerde het archief twee gezinsworkshops, waar in totaal 60 personen aan deelnamen. Het archief werd er voorgesteld op kindermaat, met een focus op de kroniek van Willem Boonen, het Blijde Inkomst-charter van Maria van Bourgondië, de schepenbankregisters en de stadsrekeningen. Nadien gingen de kinderen samen met hun ouders of begeleiders aan de slag met een eigen kroniekje, waarin ze onder meer afbeeldingen van verschillende optochten door de stad (ommegangen, Blijde Inkomsten, Reuzenstoeten) konden plakken en eigen levensgebeurtenissen konden aanvullen.

Dit najaar ontving het Stadsarchief verder een bijzondere schenking: Frie Pierre droeg het oorlogsdagboek van haar overgrootvader Philippe Pierre over aan het archief. Dit dagboek is een uniek ooggetuigenverslag van de gebeurtenissen in Leuven tussen augustus 1914 (waaronder de Brand van Leuven) en het voorjaar van 1915. Het persoonlijke perspectief van het document maakt het tot een belangrijke historische bron en een

erg waardevolle aanvulling voor de collecties van het Stadsarchief. In 2024 – 110 jaar na het begin van WO I – zal het Stadsarchief deze nieuwe aanwinst verder onderzoeken en in de kijker zetten bij het publiek.

Nog tot **22 december** kan je iedere werkdag tussen 9 en 13u in het archief de **mini-expo Parels van de commerce** bezoeken. In deze tentoonstelling kan je het Leuvense handels- en horecaleven van vroeger ontdekken aan de hand van artikels en foto's van winkelgevels en straten. Daarnaast werkte het Stadsarchief ook mee aan het nieuwe **bezoekersparcours Bouts and beyond** in het historische stadhuis. Tot **14 januari** kan je daar de speciale band tussen Dieric Bouts en het stadhuis van Leuven ontdekken. In het spoor van de schilder wandel je door de historische zalen, waar authentieke archiefstukken (waaronder een schepenregister en stadsrekening) en audiovisuele installaties je meenemen langs verhalen, figuren en perspectieven over gerechtigheid van 1468 tot nu. Centraal staat de diptiek "De gerechtigheid van keizer Otto III", die Dieric Bouts in opdracht van het Leuvense stadsbestuur maakte voor het Leuvense stadhuis. Naast de tentoonstelling verscheen recent ook het boek *De gerechtigheid van keizer Otto III. Legende – Overlevering – Archivalia* van de hand van archivaris Marika Ceunen en Gilbert Huybens. In deze publicatie gaan zij dieper in op de figuur Dieric Bouts, zijn werkomgeving en de Gerechtigheidsdiptiek, onder meer aan de hand van stukken uit het Stadsarchief.

Het bestuur van Salsa! is momenteel het werkjaar van 2024 aan het plannen: we voorzien alvast een nieuwjaarsreceptie eind januari (meer info volgt snel), een lezing in het voorjaar, een stadswandeling en de jaarlijkse Open Archiefdag en boekenverkoop in het najaar. We kijken er naar uit jullie op deze activiteiten te mogen verwelkomen!

Veel leesplezier en alvast prettige feestdagen gewenst,

Het bestuur van Salsa! vzw

COLOFON

Redactie | Gilbert Huybens, Gustaaf Janssens, Siegfried Slangen, Valerie Vrancken (eindredactie)
Redactieadres | Stadsarchief Leuven
Verantwoordelijke uitgever | Valerie Vrancken,
Blandenstraat 150, 3053 Oud-Heverlee
Beeldmateriaal | Stadsarchief Leuven, Siegfried Slangen, Dries Theuwissen, KU Leuven
Bibliotheken – Bijzondere Collecties, Joris Snaet,
Bibliothèque du Château Chantilly, Amsab-ISG
Druk | Drukkerij De Bie, Duffel
Vormgeving | AtelierAnnelies
www.atelierannelies.be

PRAKTISCHE INFORMATIE SALSA! VZW

Website | www.salsa-archief.be
E-mail | salsaarchief@gmail.com
Adres | Stadsarchief Leuven
Rijschoolstraat 4/001, 3000 Leuven
Ondernemingsnummer | 0871.629.528
Bestuursleden | Jules Audiens, Fernand Bertrand (ondervoorzitter), Koen Dobbelaere (penningmeester), Hendrik Ollivier (secretaris), Siegfried Slangen, Timo Van Havere en Valerie Vrancken (voorzitter)
Erevoorzitter | Gustaaf Janssens

Lid worden? U kan lid worden van SALSA! vzw door overschrijving van €20 (voor gewone leden) of €40 (voor steunende leden) op volgend rekeningnr.: IBAN BE93 068-2420772-67. Dit lidgeld omvat de driemaandelijks nieuwsbrief, mogelijkheid tot aankopen van de eigen publicaties met korting en gratis toegang tot de activiteiten van de vriendenkring.

Stadsarchief Leuven
Rijschoolstraat 4/001, 3000 Leuven
Tel. 016/27 42 22
archief@leuven.be

Je kan de leeszaal bezoeken van maandag tot en met vrijdag van 9 tot 13 uur. Archiefstukken aanvragen en raadplegen kan alleen op afspraak.

ISSN: 2593-6212

Rondleiding van een groep kinderen door archivaris Nick Vandenbroeck tijdens het kunstenfestival Rode Hond

Helpende handen: de vrijwilligers van Itinera Nova – het proces scannen en indexeren

Het Stadsarchief kan rekenen op een enthousiast team van vrijwilligers dat een onmisbare bijdrage levert aan de werking van het archief. In deze rubriek zetten we hen centraal. In de vorige aflevering van *Helpende handen* kwamen de 'Toponymisten' aan het woord, voor deze nieuwsbrief spraken we met Jos Jonckheer, die voor het project Itinera Nova de schepenbankregisters scant en indexeert.

Wat is je achtergrond?

Ik ben geboren in Antwerpen en ben blijven 'plakken' in Leuven na mijn studie religiewetenschappen en filosofie en heb mijn hele carrière lesgegeven. Sinds een aantal jaren ben ik gepensioneerd.

Wat zijn je taken?

Binnen het project Itinera Nova scan ik registers in, indexeer ze en transcribeer ze. Verder corrigeer ik enkele transcribenten en als mijn collega-correctoren met een probleem zitten, mogen ze altijd een beroep om mij doen. Het begint dus allemaal met het uithalen van een register uit het depot. Vervolgens leg ik deze op een speciale boekscanner en scan ik het register pagina per pagina in. Daarbij moet je goed opletten dat je geen bladzijden overslaat. Het moeilijkste is vervolgens het indexeren van de pagina's en aktes die getranscribeerd moeten worden. Soms is het onduidelijk waar een akte begint en eindigt. Je moet dus heel geconcentreerd werken. Ik geef een modern nummer aan elke pagina en akte zodat de transcribenten vervolgens weten welke aktes ze moeten transcriberen.

Waarom koos je voor dit vrijwilligerswerk?

In 2009 zag ik op het nieuws van ROB-tv een item waarin toenmalig projectleider Inge Moris en archivaris Marika

Ceunen het nieuwe project Itinera Nova voorstelden. Dat was voor mij meteen een schot in de roos. Ik ben altijd al geïnteresseerd geweest in geschiedenis, doe al jaren aan stamboomonderzoek en ben dus vertrouwd met oud schrift en Latijn.

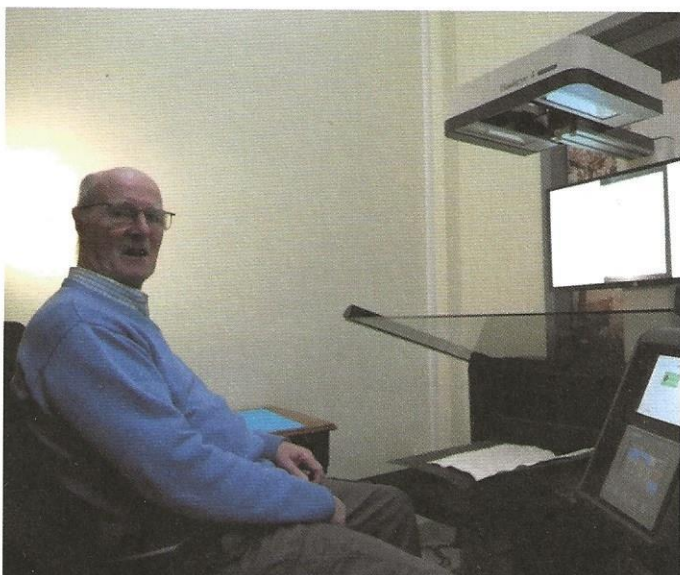
Ik heb de gewoonte om engagementen niet licht op te geven. Je komt via deze schepenbanken rechtstreeks in contact met de geschiedenis van de gewone man in Brabant en Leuven. Het is niet altijd het mooiste in de mens dat naar boven komt, maar het is boeiend werk, het geeft voldoening en het is telkens weer een uitdaging om tot resultaat te komen. Het houdt je geest actief en je komt onder de mensen. Je wordt hier trouwens goed gesoigneerd als vrijwilliger.

Wat heeft je het meest verbaasd of verrast sinds je meedraait achter de schermen?

Ik moet eerlijk zeggen dat ik eigenlijk geen idee had hoe het er hier achter de schermen aan toeging. Ik stel wel vast dat er hier een schat aan informatie in de depots ligt en dat daar op een heel professionele manier mee omgegaan wordt. De diversiteit aan documenten die hier verzameld liggen is wel indrukwekkend.

In samenhang met het Itinera Nova-project heb ik me ten tijde van Agata Dierick geëngageerd om op zoek te gaan naar watermerken in de registers van de schepenbanken en de stadsrekeningen. Dat is een fascinerend aspect dat hopelijk in de toekomst nog verder kan worden uitgewerkt. De variatie aan beelden dat dit tot nu toe heeft opgeleverd is echt de moeite waard om te bekijken en ik heb enkel nog maar de veertiende en vijftiende eeuw gedaan. Er is dus nog veel meer te verwachten.

> Voor het scannen en indexeren van schepenbankregisters zoekt Itinera Nova nog nieuwe helpende handen. Wil jij ook graag meehelpen als vrijwilliger? Neem dan contact op met het Stadsarchief via het mailadres archief@leuven.be of tel. 016 27 42 20.

itinera
nova

Joseph Cuvelier en het stadsarchief van Leuven

Tussen 1929 en 1938 publiceerde Joseph Cuvelier (1869-1947) zijn vierdelige *Inventaire des archives de la ville de Louvain*. Daarmee was het Leuvense stadsarchief uit het ancien régime en de Franse en Nederlandse tijd ontsloten. Na zijn dood kwamen Cuveliers eigen papieren in het Algemeen Rijksarchief terecht. Van zijn privéarchief bestaat nog geen inventaris. Zoals dit artikel toont, valt daarin echter heel wat terug te vinden over Cuveliers banden met Leuven.¹

Vreemde eenden

Cuvelier was niet voorbestemd om in het stadsarchief van Leuven terecht te komen. Hij was namelijk geboren in Bilzen en studeerde in Luik.² Daar toonde hij zich een briljant student, maar door gehoorproblemen was een universitaire carrière uitgesloten. Cuvelier werd dan maar archivaris: in 1894 startte hij in het Rijksarchief. De modernisering van het archiefwezen werd vervolgens zijn levensdoel. De kans om een modelinventaris van een stadsarchief op te stellen, liet Cuvelier bijgevolg niet liggen.

In 1906 beloofde Cuvelier aan het stadsbestuur van Leuven een door en door wetenschappelijke inventaris, opgesteld 'volgens de principes die sinds enkele jaren door 's werelds meest vooraanstaande archiefautoriteiten zijn aanvaard'. In België was nog geen enkel stadsarchief op een dergelijke manier ontsloten, verkondigde Cuvelier. Enkel de inventaris van het Gentse stadsarchief die in 1896 was verschenen, kwam in de buurt. Die voortrekkersrol sprak het Leuvense bestuur aan: Cuvelier werd ingehuurd.

De aanleiding tot Cuveliers opdracht laat zich vlot achterhalen. In februari 1905 overleed Edward Van Even, na meer dan vijftig jaar in het stadsarchief te hebben gewerkt. Het schepencollege besloot hem niet te vervangen. Louis De Bruyn, die Van Even jarenlang had bijgestaan, begon dus maar op te ruimen. Daarom nam hij contact op met Eugène de Néeff. Deze Tiense vrederechter had aan Van Even 135 oorkonden

uitgeleend. In Leuven hadden die stukken eigenlijk niets te zoeken, want ze handelden over Tienen, maar studenten gebruikten ze wel eens als paleografisch oefenmateriaal.

De Néeff liet weten dat hij de oorkonden niet terug wilde. Het stadsbestuur wist niet goed of ze dan maar aan het stadsarchief moesten worden toegevoegd. Het advies van een kenner werd ingewonnen: Herman Vander Linden, die in 1899 een *Geschiedenis van de stad Leuven* had gepubliceerd. Vander Linden bevestigde dat het om archief van het Tiense begijnhof ging. Toch stelde hij voor om de oorkonden in Leuven te houden, want het leek hem onwaarschijnlijk dat Tienen ooit een archiefdienst zou opzetten. In 1635 was daar immers het stadsarchief verloren gegaan.

Aan de slag!

'Als de stad Leuven zou instemmen met de publicatie van een inventaris van haar rijke archief en met de inrichting van een leeszaal in het stadhuis, zou ze historici een dienst bewijzen door alle documenten van M. de Néeff te bewaren', opperde Vander Linden. Toen het schepencollege in april 1906 de oorkonden aanvaardde, onderschreef ze dat programma. Met burgemeester Léon Collins kwam Vander Linden overeen dat Cuvelier in eerste instantie de al enigszins door Van Even geordende stukken zou inventariseren. Dat werk zou één jaar duren en 1800 frank kosten.

Toen Cuvelier in oktober 1906 voor het eerst een bezoek bracht aan het stadsarchief, moest hij vaststellen dat Vander Linden te enthousiast geweest. Alle registers, oorkonden en dossiers uit het archiefdepot ontsluiten zou langer dan een jaar duren. Toch stelde Cuvelier voor om die klus voor 1800 frank te klaren. Voor een eventuele tweede fase – het inventariseren van de rest van het oude archief, verspreid over het stadhuis – leek 2200 frank hem een gepaste vergoeding. Dat voorstel stemde het stadsbestuur tevreden.

De tweede fase volgde effectief van 1908 tot 1912, met een

jaarlijkse vergoeding van 900 frank voor Cuvelier. Ten derde kwam de inhoud van de stadhuiszolder aan bod. Voor 4800 frank wilde Cuvelier die stukken onder handen nemen. Hij meende dat hun ontsluiting hem vier jaar zou kosten. Ook dat aanbod werd aangenomen. Zo werkte Cuvelier jarenlang in het stadhuis. Tijdens het voorjaar kwam hij haast elke dag naar Leuven. Als hij er was, was het mogelijk om het archief te raadplegen. Onder Cuveliers papieren zit een lijstje van de bezoekers tussen april en juni 1908. Daaruit blijkt – weinig verrassend – dat vooral Vander Linden langskwam.

Cuvelier promoveerde in 1912 tot algemeen rijksarchivaris. Toch bleef hij in Leuven voortwerken, al liet hij nu een deel van het archief naar Brussel overbrengen. Op die manier kwam in 1914 het einde van zijn werk in zicht. 'We kunnen nu dus uitkijken naar de dag waarop het mogelijk zal zijn om systematisch onderzoek te doen in de enorme collecties van de stadsarchieven', schreef Cuvelier. Daar stak de Eerste Wereldoorlog een stokje voor.

Zonde van de oorlog

Na de oorlog duurde het tot 1923 alvorens Cuvelier naar Leuven terugkeerde. Ondertussen was in het stadhuis een nieuw archieflokaal ingericht, maar de verhuizing daarheen was ondoordacht gebeurd. Onder meer daardoor rolde pas in 1929 het eerste deel van de *Inventaire des archives de la ville de Louvain* van de pers. De uitgave daarvan is in het privéarchief van Cuvelier niet goed gedocumenteerd.

Het vierde en laatste deel van Cuveliers inventaris verscheen in 1939. Dat boekdeel bestaat volledig uit een inleiding. Het contrast is groot met de al vermelde Gentse inventaris: het voorwoord daarvan telt maar drie pagina's! Cuvelier beschreef daarentegen de geschiedenis van het archief én van de stedelijke instellingen, van de schepenbank tot de liefdadigheidsinstellingen. Dit waren 'beknopte monografieën vol inhoud', zoals een collega-archivaris

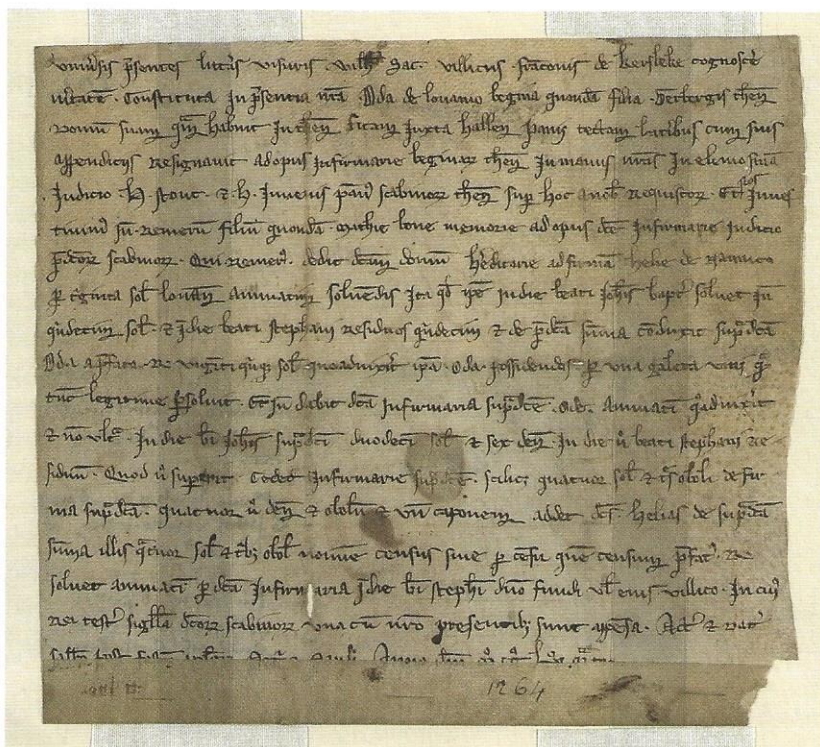
oordeelde. Het was de neerslag van véél onderzoek.

In het privéarchief van Cuvelier zitten talloze aantekeningen en manuscripten over de Leuvense geschiedenis, waaronder zijn twee verhandelingen uit 1935, over de oorsprong en ontwikkeling van de stad en over haar instellingen tijdens de middeleeuwen. Dit waren uit de hand gelopen onderdelen van de inleiding op zijn inventaris. Cuvelier won er de vijfjaarlijkse prijs voor de nationale geschiedenis mee, maar intussen liep de afwerking van de inventaris vertraging op. Al in 1903 had hij nochtans geschreven dat historisch onderzoek voor een archivaris slechts bijzaak mocht zijn: het eigenlijke archiefbeheer moest op de eerste plaats komen.

Uiteindelijk werkte Cuvelier meer dan dertig jaar aan de ontsluiting van het Leuvense archief. Daardoor kon de inventaris niet uitgroeien tot het model dat hij initieel voor ogen had. Het boek is wél typerend voor het archiefwezen aan het begin van de twintigste eeuw: een groot enthousiasme werd door de oorlog in de kiem gesmoord. Cuvelier had het gevoel dat hem heel wat kostbare jaren waren ontstolen. Misschien verkoos hij daarom in 1935 de historiografische roem. Datzelfde jaar wilde hij ook zijn pensioen als algemeen rijksarchivaris uitstellen. Dat gebeurde niet. Had Cuvelier zelf niet altijd verkondigd dat in het archief de tijd niet mag blijven stilstaan?

Joseph Cuvelier, geportretteerd door Emile Bauwens (collectie Amsab-ISG)

Deze dertiende-eeuwse oorkonde is één van de stukken die de Néeff aan de stad Leuven schonk. Cuvelier plaatste ze bij de stukken zonder merkbaar verband met het stadsarchief: wist hij niet dat zijn inventarisatie-opdracht het gevolg van deze gift was? (SAL, Oud archief, nr. 12009)

Kettingbibliotheken in Leuven

Katharina Smeyers

Wie de tentoonstelling 'Kennis aan de ketting' in de Universiteitsbibliotheek bezoekt, komt letterlijk oog in oog te staan met handschriften en oude gedrukte boeken aan de ketting. Werd op die manier kennis aan banden gelegd of werden boeken aan een ketting vastgemaakt uit praktische overwegingen?

Boeken aan de ketting leggen was een gangbare praktijk in bibliotheken van Europese universiteiten en religieuze instellingen vanaf de dertiende eeuw. Handschriften, geschreven met de hand, letter na letter, waren duur en schaars in de middeleeuwen. Men was dus beducht op diefstal. Maar ook later, wanneer boeken goedkoper en minder zeldzaam zijn, gebruikte men deze methode nog. Het klinkt contradictorisch, maar de boeken die

zo bewaard werden in een bibliotheek – in rekken of op lessenaars – konden op die manier 'openbaar' worden. Gebruikers konden ze wel ter plekke lezen, maar konden ze niet zomaar meenemen. Boeken bevestigen aan kettingen had ook het voordeel dat de boeken netjes op hun plaats bleven liggen of staan, en dat volgens een welbepaalde systematische ordening.

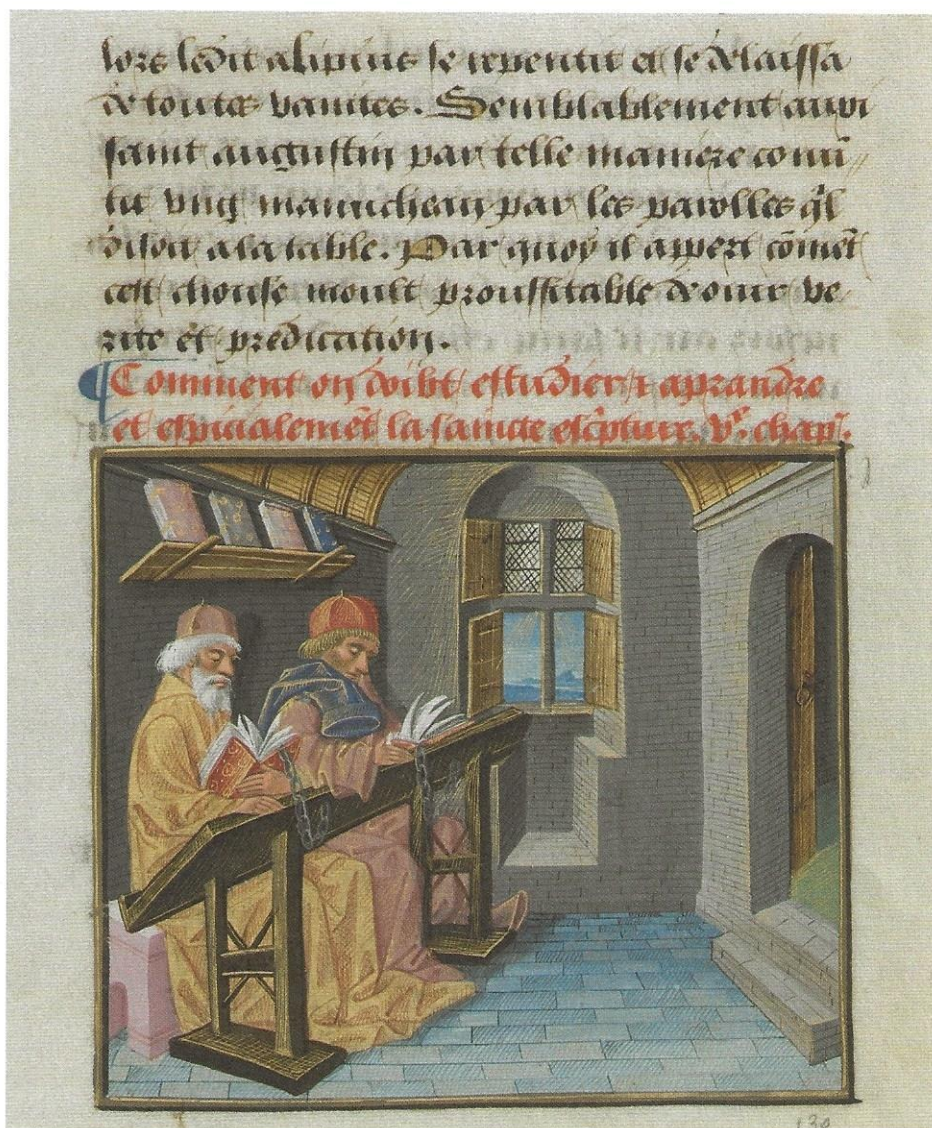
Ook in Leuven lagen in verschillende bibliotheken de boeken aan de ketting, zowel in universitaire gebouwen als in kloosters. Dit wordt bevestigd door documenten met beschrijvingen, maar ook door bewaarde boeken. Een eerste aanzet tot onderzoek naar kettingbibliotheken in Leuven wordt in dit artikel gegeven.

Uit de verslagen van de Artesraad,

bewaard in het Rijksarchief (Fonds *Oude Universiteit Leuven*, nr. 711 en nr. 712), is het een en ander af te leiden over het boekenbezit en de organisatie van de bibliotheek van de Artesfaculteit, waar de jongste studenten hun universitair curriculum begonnen. In 1440 werden de boeken gehuisvest in een huis *In die Jacht* aan de Dorpstraat (nu Diestestraat). Vanaf 1481 verhuisden de boeken naar een huis naast de Vicus Artium, het faculteitsgebouw in de Nieuwstraat (nu Leopold Vanderkelenstraat). De faculteit verkreeg boeken via aankoop of schenkingen. Heel sporadisch lieten zij boeken overschrijven door een kopiist. De inhoud van de boeken betrof filosofie, wiskunde en natuurwetenschappen, de typische artesleerstof. Daarnaast waren er ook werken die gericht waren op de hogere faculteiten, recht, theologie en geneeskunde.

In 1450 telde de bibliotheek ongeveer honderdvijftig items, wat behoorlijk veel was in die tijd. Alleen de professoren en magisters die voortstudeerden, mochten gebruik maken van de bibliotheek; dus tot zover het openbare karakter. In uitzonderlijke gevallen konden de boeken ontleend worden. Een aanvraag hiervoor werd tijdens de faculteitsraad besproken en de ontlener moest een ander, even kostbaar boek of een geldsom in pand geven. Uit de verslagen kunnen we verder afleiden dat er een wandcatalogus aanwezig was, zodat men de boeken, geordend per discipline, gemakkelijk kon terugvinden. Geen enkel boek uit de bibliotheek is bewaard. Behalve de voornoemde verslagen, blijkt uit een (fictieve) dialoog in de *Colloquia* van de humanist Juan Luis Vives (1493-1540), die een aantal jaren in Leuven les gaf, hoe de Artesbibliotheek er in Leuven uitzag. Wanneer de oudere student Spudaeus de nieuwbakken Tyro rondleidt doorheen de universiteitstad, toont Spudaeus trots de bibliotheek, met de boeken aan hun kettingen (*foruli omnes & plutei querni aut cupressini, cum suis catenulis*).

Terwijl de Artesbibliotheek fungeerde als centrale bibliotheek

Twee professoren lezen boeken, die geketend zijn aan de lessenaar. Miniatuur in Jacques Legrand, *Livre des bonnes moeurs*, Loirevalley, ca. 1490. Chantilly, Bibliothèque du Château (Musée Condé), Ms. 297, fol. 71v. © RMN-Grand Palais (domaine de Chantilly) / René-Gabriel Ojeda.

van de universiteit, begonnen ook colleges hun boekenbezit uit te bouwen, het merendeel door legaten van professoren. De vier pedagogieën hadden vermoedelijk ook hun eigen bibliotheek. De Burcht startte alleszins voor 1476 met een bibliotheek. Drie van de vijf bewaarde boeken uit deze pedagogie, waaronder een handschrift en twee incunabelen – beide ingebonden door de Leuvense boekbinder en drukker Ludovicus Ravescot, hebben sporen van kettingen. Dat wijst er op dat ook daar de boeken geketend geordend lagen.¹

Verschillende kloosterbibliotheken in het Leuvense stelden hun bibliotheek ter beschikking van academici. Of het dan allemaal kettingbibliotheken waren, is moeilijk of niet meer te achterhalen. Het was zeker en vast wel het geval bij de broeders van Sint-Maartensdal. Naast het kopiëren van boeken voor eigen gebruik of voor derden, was boekenbezit en boekengebruik voor de Martinisten belangrijk. Ze bereidden in hun grammaticaschool jonge knapen voor op de studies in de Artes en hadden een goede band met de universiteit en met verschillende professoren. Deze laatsten schonken dan ook boeken aan hen, of gaven geld om boeken te kopiëren of aan te kopen. Zo groeide de bibliotheek van de broeders uit tot een omvangrijke verzameling boeken over allerhande onderwerpen. Vele werken uit deze bibliotheek zitten in de Koninklijke Bibliotheek (KBR) te Brussel. Deze die nog gevat zijn in hun originele band, hebben geen kettingen meer, maar er zijn wel gaten van de verwijderde nagels te zien of een afdruk van het ijzeren plaatje waaraan de ketting bevestigd was. In andere volumes, waar de originele band vervangen is door een nieuwe, zijn op de schutbladen roest- en oxidatievlekken van de vroegere plaatjes of nagels te bespeuren.

Sporen van kettingen vonden we eveneens terug in verschillende boeken van het Minderbroedersklooster, talrijk aanwezig in KBR. Twee gedrukte werken uit de zestiende eeuw, afkomstig uit de Sint-Geertrui abdij, hebben nog een stuk van hun ketting.² In een document van de Abdij van 't Park staat dat, toen in

Band met ketting, Sint-Geertrui-abdij te Leuven, tussen 1562 en 1569. Rond: Antoine de Mouchy, Christianae religionis institutionisque Domini Nostri Jesu Christi et apostolicae traditionis, [...], Parijs, Claude Frémy, 1562. KU Leuven Bibliotheken Bijzondere Collecties, 7C37.

Tekening van Joris Snaet in Ezelsoren en wolfstanden. De geschiedenis van het boek (800-1500) van Katharina Smeyers. In dit informatieve jeugdboek ontdek je wie er vroeger allemaal meewerkten om een boek te maken (handschrift en gedrukte boek) en hoe er toen met boeken werd omgegaan. <https://noordboek.nl/boek/ezelsoren-en-wolfstanden/>

1569 de monniken uit hun abdij moesten vluchten, de bibliotheek zwaar beschadigd werd, waarbij de sloten en de kettingen die de boeken verankerden aan de lessenaars gebroken en verdwenen waren.³

Het is wat overdreven om te stellen dat er in Leuven in de vijftiende en zestiende eeuw vele bibliotheken openbaar waren, maar toch konden geprivilegieerde lezers op vele werkplekken terecht, en wel omdat de kennis aan de ketting lag. De ketting was een efficiënt anti-diefstalsysteem, waarbij ook orde en netheid verzekerd werd; een droom van vele bibliothecarissen tegenwoordig.

De tentoonstelling 'Kennis aan de ketting. Fake news, censuur en informatie rond 1500 en vandaag' in de Universiteitsbibliotheek in Leuven loopt tot en met 14 januari 2024. Voor meer informatie, zie <https://bib.kuleuven.be/over-ons/tentoonstellingen/kennis-aan-de-ketting>

Meer lezen?

Van Hove A., 'La bibliothèque de la faculté des arts de l'université de Louvain au

milieu du XVe siècle', in *Mélanges d'histoire offerts à Charles Moeller*, Leuven, 1914, vol.1, p. 602-625.

Van Belle A., 'Het boekenwezen aan de Leuvense universiteit in de XVde eeuw', in *Archief en Bibliotheekwezen in België. Extranummer 11*, Brussel 1974, p. 543-562.

Lourdaux W. en Haverals M., *Bibliotheca Vallis Sancti Martini in Lovanio. Bijdrage tot de studie van het geestesleven in de Nederlanden (15de-18de eeuw)* (Symbolae Facultatis Litterarum et Philosophiae Lovaniensis, Series A, vol. 8), 2 dln, Leuven, 1978-1982.

Derolez A., 'Hoe lagen de boeken in Nederlandse bibliotheken op het einde der middeleeuwen?', in C. De Backer e.a. (red.), *Codex in context*, Nijmegen, 1985, p. 91-98.

Wauters A., *Bibliotheken van de colleges en pedagogieën aan de oude universiteit Leuven (vijftiende-achttiende eeuw)*, onuitgeg. licentiaatsverhandeling, Leuven 1989.

Lijsten van nog bewaarde boeken in Leuvense instellingen, vindt men in Derolez A. (red.), *Corpus catalogorum Belgii: the medieval booklists of the Southern Low Countries*, Brussel, vol. 4 (2001) en 7 (2009).

¹ Brussel, KBR, Ms. 4285-86, Inc B 1.410 (RP), Inc.B 933.

² KU Leuven Bibliotheken, Bijzondere Collecties, 7C37 en Brussel, KBR, VH18905.

³ Zie: Stefan Van Lani, 'De abdij van Park en haar historische bibliotheek', in *Bibliotheek van de Abdij van Park*, I, Leuven, 2014, p. 36.

“Le Sabot” in de Savoyestraat

De iconografische collectie van het Leuvense Stadsarchief bevat interessant materiaal over verdwenen Leuvense handelszaken. Deze keer vragen we aandacht voor een pand in de Savoyestraat (nummer 11). In de gevel is rechts in de hoek naast het raam een uniek tegeltableau ingemetseld waarop zes sterren, vier vissen in een waterloop en een bootje in de vorm van een klomp staan afgebeeld. Het tableau is onderaan gesigneerd: “A. CHARLIER Louvain”.

Drie niet gedateerde prentbriefkaarten uit de *Collectie Uytterhoeven* (doos 36) helpen de oorsprong en de betekenis van het tableau en een stukje geschiedenis van het huis te achterhalen. Aan de voorzijde staat telkens : “Le Sabot – Dégustation, 13 rue de Savoie, Louvain”. Op de adreszijde: “Photo Van Grinderbeek Lovain”. De poststempel op één van de briefkaarten vermeldt “1911”. De klomp op het tegeltableau verwijst dus naar “Le Sabot”, de naam van het café dat in het huis was gevestigd. Het was ook de naam van het huis dat voordien op deze plaats had gestaan. Eigenaar-bouwheer was Armand De Ridder, wijnhandelaar-distilleerder en zaakvoerder van de Leuvense “Distilleries Réunies” (gesticht in 1783).

Het huis is in 1910 ontworpen door de Leuvense architect François Vandeput. De foto toont goed hoe recente verbouwingen de gevel hebben verminkt en het volume van het huis hebben aangetast. Ook de oorspronkelijke art nouveau straatlantaarn is er niet meer. Vóór de deur staat een indrukwekkende auto, misschien wel die van Armand De Ridder. De interieurfoto's, waarvan we er één afdrukken, tonen het voorste deel van de gelagzaal met art nouveau-decoratie. De foto's zijn wellicht kort na de opening van “Le Sabot” genomen.

Tot wanneer “Le Sabot” in het pand gevestigd bleef, is niet duidelijk. In de jaren 1950 was er het restaurant “Italia”, een van de allereerste Italiaanse restaurants in Leuven, waar o.a. priesters die in Rome hadden gestudeerd graag kwamen. In 2012 werd de zaak omgedoopt in “Nueva Italia”. Toen werd de voorgevel respectloos “aangepast”. Van 2014 tot 2022 was restaurant “Savoye” er gevestigd. Nu staat het gelijkvloers er leeg en verkommerd bij en wordt het zicht op het tegeltableau door een zonnewering belemmerd. De prentbriefkaarten tonen hoe deze unieke woning, die de brand van Leuven in 1914 ongeschonden had overleefd, er oorspronkelijk van binnen en van buiten heeft uitgezien.

